

Kapittel 6

Om konflikter i reindriften

6.1 Innledning

I vår *Soabahallan*-rapport (Henriksen & Hydle, 2018) oppsummerte vi at reindriftsrelaterte rettssaker ofte blir langvarige og kjøres både i tingrett og lagmannsrett, gjerne også med anke til Høyesterett. Konflikten kan dermed bli mer sementerte, langvarige og ikke minst meget ressurskrevende. Omkostningene for tapende part kan bli høye, men ikke bare for tapende part. Reineiere forteller at det er svært belastende, både fysisk og ikke minst psykisk, å stå i en konflikt. En fortalte oss at hun mistet nattesøvnen og tilskrev sin hodepine og kroppslige smerter til den gang konflikter og rettssaker truet deres eksistens som reindriftsutøvere. Vi ser også at i flere saker utvikler konflikten seg til straffesaker der enkeltpersoner tar i bruk ikke-aksepterte samhandlingsformer som trusler og vold. Manglende muligheter til møter for å bli enige, eller å bli enige om hvordan man skal være uenig, bidrar til interne konflikter innad i næringen og redusert tillit mellom myndigheter og reindriftnæringen. Konflikter i reindriften kommer ofte i media og bidrar til misforståelser og dårlig omdømme for reindriften, myndigheter og det samiske minoritetssamfunnet. Konflikter og negative medieoppslag er også svært belastende og ressurskrevende for enkeltmedlemmer, *siidaer* og reindriften spesielt, men også for hele det samiske samfunnet.

I *Soabahallan*-prosjektet gjennomgikk vi 29 reindriftsrelaterede dommer og gjorde dybdestudier i tre av disse sakene. Formålet med vår forskning var å forstå omfanget og betydningen av konflikter i reindriften når én eller flere av partene som var involvert, hadde bedt advokater, politi eller retten om hjelp til å løse konflikten. Dette ville kanskje fortelle oss om samiske reineieres tillit eller mistillit til rettssystemet. Til en viss grad forteller rettsdokumenter om bakgrunnen og utviklingen av hver konflikt. De forteller også om hvorvidt alternative konflikthåndteringsmåter ble forsøkt før konflikten ble til en retts sak. I forbindelse med vårt arbeid med å bidra til Landbruksdirektoratets rapport om mekling etter reindriftsloven § 73 (Landbruksdirektoratet, 2023), snakket vi med reineiere fra de tre distriktene vi hadde studert spesielt. Hovedinntrykket er at dommene ikke har gitt noen avklaringer og ikke redusert konfliktnivået.

Når man med bakgrunn i sosialt arbeid og antropologi går inn på reindriften rettsområde og studerer rettsaker og domstolens praksis, gjør man samtidig en studie av sosiale, kulturelle og sivile rettigheter for det samiske folket. Reindrift handler om sammenheng mellom mennesker, dyr og natur, og er en stadig kraftkilde i samisk kultur og samfunnsliv. Reindriften har i historisk perspektiv vært en motstandskraft mot assimilering og undertrykking i århundrer (Henriksen & Hydle, 2021). Det er også viktig å skille mellom *gilvu* (konkurrans) og *riidu* (konflikt). I reindrift har det alltid forekommet en viss *gilvu*. Det handler om å ha flest rein, å ha de største eller fineste kalvene, eller ha rein med sjeldne farger og/eller mønstre. Internt er det alltid noe man kan trekke frem ved egen flokk, og en slik konkurranse må ikke ses på som uenighet eller konflikt. En reineier brukte metaforen om et kjøpesenter for å synliggjøre forholdet mellom den enkelte reineier og *siidaen*. Akkurat som butikkeierne på et kjøpesenter konkurrerer om å selge sine varer, er det også en viss konkurranse mellom reineierne om å bygge opp sin flokk. Flere av reineierne på et miniseminar mellom reineiere og reindriftsforvaltningen, sa seg enig i skillet mellom *gilvu* og *riidu*. Men flere påpekte også en negativ utvikling der *gilvu* bidro til uenighet og konflikter ved at enkelte konkurrerte om å komme seg først til gode beitearealer.

Ved å identifisere tematikk som bidrar til konflikter, kan man øke myndighetenes og konfliktorganenes oppmerksomhet om og beredskap for å iverksette mekling og gjenopprettende tiltak på et tidligst mulig tidspunkt.

6.2 Identifisering av konfliktområder

Det er mange måter å dele inn de ulike typene konflikter i reindriften. En form er den å gå gjennom rettssaker og dommer, slik vi har beskrevet i kapittel 1 og 3. De 29 sakene fordelte seg slik:

- konflikter om reinbeiteområde: 8
- konflikter om reintallsfordeling eller reintallsreduksjon: 4
- konflikter om rett til å drive reindrift/*siida*-andel: 3
- tvist om bruksregler: 2
- krav om skilling før flytting: 2
- klage på fordeling av bo etter skilsmisse: 1
- klage – merkenemndas endring av et reinmerke: 1
- distriktsintern konflikt om rett til å signere erstatningsavtale for tapt reinbeite: 1
- klage – avslag på driftstilskott: 1
- reintyveri / påført skade på rein for å få utbetalt rovdyrerstatning: 1
- trusler/vold i ruspåvirket tilstand pga. sammenblanding/annen uenighet om reindrift: 3
- tvist om flyttlei: 1
- tvist om beiterettigheter mellom svenske reineiere og norske myndigheter: 1

Søket ble gjennomført i saker fra perioden 2007 til 2017, men vi har ingen grunn til å tro at antallet konflikter som bringes inn for domstolene, er redusert etter 2017. Statsforvalteren i Troms og Finnmark oppgir at de bruker store ressurser på konflikthåndtering og dialog med parter som er i konflikt (Landbruksdirektoratet, 2023, s. 32). Mellom november og april i 2021/22 registrerte Statsforvalteren i Troms og Finnmark 30 konflikter. Statsforvalteren gjennomførte 17 kontroller hvor reinpolitiet deltok i noen av sakene. Også konfliktråd, reinpoliti, jordskifteretten og Østre og Indre Finnmark tingrett fortalte om mye arbeid med reindriftsrelaterte konflikter.

De vanligste konfliktene omhandler:

- brudd på bruksregler, herunder brudd på distriktsgrenser, *siida*-grenser og beitetider

- brudd på lover og vedtak om innsyn og skilling (*čanadeapmi*)
- oppsett av ulovlige gjerder
- rein på innmark og rein i fredet område
- mangel på innsyn i nabo-*siidaens* flokk etter sammenblanding, jf. reindriftsloven § 29
- fordeling av erstatningsmidler mellom medlemmene i et distrikt, og mellom *siidaene*

Reineierne på miniseminaret mente at de aller fleste konflikter i reindrifta har egentlig sitt utspring i uenighet om beiterettigheter, og så sprer det seg til andre områder som trusler, vold, tjuvslakting og så videre (Landbruksdirektoratet, 2023, s. 36). De påpekte

det at staten, hjemlet i reindriftsloven av 1933 og 1978, har gitt tillatelse til flytting av reineiere til nye beiteområder, uten å ta hensyn til eksisterende beiterettigheter i disse områdene som var opparbeidet etter alders tids bruk, har medført konflikter rundt rettighetene og legitimiteten til tilflyttere i hele reindriften i Norge, og i forhold til svensk reindrift.

Vi vil i det følgende gjennomgå og eksemplifisere noen av de konfliktfremmende forholdene i reindriften.

6.3 Konflikter om reinbeiteområder

Vi fulgte én av åtte slike saker fra vårt materiale og bruker den som et eksempel på det antropologen Clifford Geertz kaller «thick description», en tykk beskrivelse (Geertz, 1973). Dette samsvarer, som beskrevet i kap. 3, også i stor grad med det Gluckman kalte «extended case» i sitt rettsantropologiske arbeid (Kapferer, 2005). Denne saken tjener som eksempelsak fordi den illustrerer den kompleksiteten som ofte er til stede i disse sakene.

Det er en innfløkt konflikt, som også har å gjøre med en tidligere konflikt om beiterett. I den tidligere konflikten sto disse to distriktene sammen mot

søksmålet fra et tredje distrikt Z, som krevde beiterett til disse to distriktenes beiteområde. Den gang ble saken til slutt avgjort i Høyesterett som gav disse to *siidaene* medhold, den ene parten Y, fikk gjennom et motsøksmål utvidet sine beiteområder ved at distrikt Z måtte avgi arealer. Med utgangspunkt i en formulering fra dommen i den første saken, har så den ene *siidaen*, X, nå krevd eksklusiv rett til reinbeite i tvisteområdet som de tidligere har delt med Y. De mener at beiteretten må gjøres rettsgyldig for å få en endelig avklaring. Under rettssaken ble kartet over begge *siidaenes* beiteområder ofte brukt, både av advokatene, partene, vitnene og dommeren.

Partene brukte også svært lang tid på en historisk gjennomgang av hele beiteområdet og tilgrensende områder og trakk linjer tilbake til 1826 med stengninger av grenser, først mellom Russland og Norge, og deretter i 1852 mellom Finland og Norge. Videre under rettsmøtet gjennomgikk Ys advokat i detalj historisk og antropologisk dokumentasjon av beitebruk, driftsmønster og flokkens vandringer, flyttmønstre, gjeting av flokkene, sammenblandinger, vinterbeiter, sommerbeiter, beitemønstre ved historisk bruk, slakting, sperregjerder, konkurrerende bruk av beiter, områdestyrets vedtak og bruksreglene. Det ble vist til statens forordninger som hadde ført til komplett forvirring. En ny konsekvensutredning om statlig utbygging i det omstridte beiteområdet viste til at begge parter brukte området. Den gang var det enighet om beiting og ikke kolliderende bruk. X-*siidaen* hadde i 2007 satt opp et ulovlig sperregjerde, som av Y ble oppfattet som en provokasjon. Saken ble anmeldt, og X-*siidaen* ble tvunget til å rive gjerdet.

Fra part Ys forklaring til retten tar vi med noen enkelte detaljer som også er av generell interesse:

Fra 1970 var det var tre flokker i området, det var aldri noe problem, ingen sammenblandinger. Problemet kom etter at X bygde et gjerde på tvers og bygget en gjeterhytte øst for X-elva. Forrige X-distriktets leder (onkel til partsrepresentanten for X i retten) sa til meg at han ikke likte at «deres rein kommer til fjella, og forstyrrer våres rein». Hvorfor protesterte ikke X den gangen vårt nabodistrikt krevde eksklusiv beiterett til dette beiteområdet? Den første rettssaken mot oss pågikk i mange år, en sak som var kjent for alle her i området. Hvis en tredjepart beiter i et distrikt som noen andre bruker, kan man tenke seg at man ikke visste det? Nei (dette benektet X under

sin forklaring). X bygde et gjerde uten å konferere med oss. Før det hadde vi gode forhold i reindriften. Det kommer en ny generasjon, det er tredje gang æ sitter her i retten og forsvarer min reindrift.

Partsforklaringen til X etter advokatenes innledningsforedrag gav innblikk i rammebetingelser for utvikling av reindriften over de siste 50 år:

Tidligere var det my sammenblanding med flokka fra Finland; gjerdet mellom Norge og Finland kom ikke før i 1956. Beitinga var i henhold til korsens vintran var, det var variasjoner i beitemønsteret, knallharde vintre. De ble hardest ramma av industriutviklinga, og beitemønsteret endra seg; reinan går unna områder med mye støy og uro, det var også problemer med maskinell hogst i skogområdan, med bilveia inn i beiteområdet. Reinen trakk lengere nordover. I gamle dager styrte lokal myndighet mye, men nå må en bare tilpass seg. Det har hatt påvirkning på alle flokkan, nå e det også endring av reindriften. Det at det er rein i området, gjør at det er økende grad av predatorer, når man har det samme område til kalving, og ønsker å kunne bruke det som helårsbeite. Det e meldt rovdyrskade til myndigheter, jerv og gaupe, ørn og på sommer er det bjørn. Ikke enkelt å stå i lag, for det e ulikheter i tradisjon i reindrift, fra en tradisjonell utnytting over til en næringsvirksomhet, en bevægelse hos oss, fra tradisjonell virksomhet over til næring, og med lovendringa, redusert antall utøvera, industriell utvikling i kommunen. Reindriften er en ressurskrevendes primærnæring, og en måtte finne nye løsinga for å finne forsvarlige driftsformer. Det at sperregjerdet ble satt opp, har endra vårt distrikt. Det har foregått en endring av beitemønsteret fra tradisjonelt til næringsdrift, for å få forsvarlig økonomisk drift. Erfaringa e av ulik karakter, samarbeidet på fjellet førte ikke til store sammenblandinga. Reinan har et naturlig flyttemønster i kroppen.

Dommen er på 36 sider, og domsslutningen er entydig:

- I. Reinbeitedistrikt Y har rett til vinterbeite i distrikt A fra 1. november til 20. april i området avgrenset på følgende måte (her følger nøyaktige landskapsbeskrivelser, vår anmerkning):
- II. Reinbeitedistrikt Y frifinnes for distrikt Xs krav om eksklusiv beiterett sørøst for X-elva.
- III. Reinbeitedistrikt X betaler kr 726 068, 50 i sakskostnader til reinbeitedistrikt Y innen 14 dager fra dommens forkynnelse.

Flere av de involverte *siida*-andelseierne på begge sider ga før og under hovedforhandlingen uttrykk for det meningsløse og triste ved søksmålet. Det ville bli dyrt for reineierne og [...] «håpløst at de går rettens vei [...] det skapa så my vondt blod i generasjonen og går ut over barna som har vært så gode venna, lekt sammen i mange år og nå snakka de ikke sammen på skolen lenger».

Tidlig i saken anmodet dommeren partene om å prøve å forlike saken. X og Y hadde sine møter der de rådslo med sine advokater. Deretter samledes de til et felles forhandlingsmøte, ledet av Xs advokater. Partene kommer imidlertid ikke til enighet. For oss som forskere, og som er vant til å mekle og møte i rettssaker, kom det nye tilbudet fra X svært overraskende. Vi stilte oss spørsmål om part X ikke visste hvor «dårlig» saken deres sto etter to dager i retten? Eller om partene er prisgitt sine advokater som ikke kan eller ikke er opptatt av mekling og kompromiss. Vi mente at dommerens initiativ til et mulig forlik, ville være en god anledning til å «begrave stridsøksen» og gjenopprette tidligere samarbeid mellom de to nabodistriktene.

Vi hadde en samtale med representant for X etter sakens avslutning, men før dom falt. Vi stilte spørsmålet om hvorvidt rettssaken kunne vært forhindret: «Det e mange som har spurt mæ om kem som vinn den her rettssaken. Det e klart at det e ingen som vinn, det e bare tapera.»

I den ene saken synes det ikke å ha skjedd noen endringer/avklaringer av tvistområdet til tross for dommen. Området brukes fremdeles av begge parter og bidrar til frustrasjoner hos parten som fikk medhold i tingretten. Selv om retten avsa en dom, synes ikke konflikten å være løst. Også i denne konflikten synes rettssak og dom å ha en «bordet fanger»-dimensjon som det synes vanskelig å komme ut av.

6.4 Beitetider som grunnlag for konflikter

Forskerne Oskal og Sara (2001, s. 266) skriver at for at en reindriftsutøver skal lykkes, må reindriftsutøveren i sitt arbeid gjøre kompromisser med reinen. Dette innebærer videre at man må observere nøye og ha kunnskap om reinens natur, områdenes topografi, vær og klima, og de gjensidige forholdene mellom alle disse faktorene. Målet er at reinen finner beite samtidig som flokken holder seg som en sammenhengende, adskilt enhet.

Myndighetene har vært opptatt av at distriktene får vedtatt distriktsplaner og beitebruksregler som gir noenlunde rettferdige svar i fordelingen av reintall og beitebruk. Fra Landbruksdirektoratet (Landbruksdirektoratet, 2023, s. 42) mener man at:

For at bruksreglene skal ha noen hensikt og verdi, så må de etterleves av alle brukerne som er berørt. Brudd på fastsatte bruksregler er ikke egnet for mekling, på samme måte som brudd på trafikkreglene ikke er egnet for mekling. Brudd på de delene av bruksreglene som omhandler beitebruk og fastsatt reintall er i særdeleshet ikke egnet for mekling. Reindriftsloven er en medforvaltningslov, hvor staten har en oppgave med å bistå med å overvåke og sanksjonere brudd på bruksreglene når disse bruddene er i offentlig interesse å følge opp. Slike regelbrudd må derfor følges opp i tråd med reindriftslovens sanksjonsbestemmelser på en raskest mulig måte. På meklingsseminaret var det mange reineiere som var kritisk til at brudd på disse delene av bruksreglene ikke fikk en tilstrekkelig rask reaksjon fra myndighetene, slik at det var lønnsomt å bryte bruksreglene.

Vi vil her også ta utgangspunkt i en rettssak som først gikk i tingretten, deretter i lagmannsretten. Anke til Høyesterett ble ikke tillatt fremmet. Sammendrag fra Lovdata forteller at saken gjelder tvist om retten til reinbeite i tvisteområdet i NN kommune, et område på om lag 200 kvadratkilometer. Foranledningen for søksmålet var at distrikt X for egen regning begynte å sette opp et sperregjerde på vestsiden av tvisteområdet. Da distrikt Y ble oppmerksom på dette, fremmet de begjæring til tingretten om midlertidig stans i gjerdebyggingen. Begjæringen ble ikke tatt til følge. Distrikt X søkte så Landbruksdepartementet om tillatelse til bygging av et permanent gjerde. Søknaden ble ikke behandlet.

Det ble opplyst at departementet ville avvente rettens behandling av tvisten. Distrikt X tok ut stevning for tingretten. Begge parter hevdet i retten at de hadde eksklusiv beiterett til tvisteområdet. Tingretten kom til en mellomløsning. Reinbeitedistrikt Y har beiterettigheter og rett til flytting til tvisteområdet inntil 1. januar. Reinbeitedistrikt X har beiterettigheter i tvisteområdet fra 1. januar. Tingretten mener at reinbeitedistrikt Y har akseptert at reinbeitedistrikt X har brukt tvisteområdet, og at dette har pågått over så lang tid at det må anses å foreligge en avtale om delt bruk. Tingrettens dom ble anket. Lagmannsretten kom til et annet resultat og skriver blant annet:

Reinbeitedistrikt X har anket dommen med påstand om at reinbeitedistrikt Y ikke har beiterettigheter til området [...] Det er for lagmannsretten framlagt en mer omfattende dokumentmengde enn for tingretten, og saken står i en noe annen stilling for lagmannsretten enn for tingretten [...] Lagmannsretten har vurdert om reinbeitedistrikt X har en førsterett til området. En slik eventuell førsterett kan ikke utledes av et avtalesynspunkt, slik tingretten kom til, og heller ikke på grunnlag av bruken gjennom historisk tid. En siidas bruksrett til et område kan gå ut på at man har en førsterett til området en viss periode av året [...] Gjennomgangen av saksforholdet foran viser at det ikke er tilstrekkelig holdepunkter for at noen siidaer har opparbeidet en førsterett til området. Det er heller ikke holdepunkter for at en slik førsterett var opparbeidet før vedtakelsen av fylkesmannens forordning av 21. november 1951.

Det er etter dette lagmannsrettens konklusjon at retten til vinterbeite i tvisteområdet for tiden ligger til reinbeitedistrikt X i henhold til forvaltningens reguleringsvedtak.

Lagmannsretten har kommet til at forvaltningens beiterregulering fortsatt er gjeldende i tvisteområdet, men det er utvilsomt slik at denne reguleringen er vanskelig å etterleve for reinbeitedistrikt Y med dagens trekkmonster. Som påpekt av representantene for distriktet er det ikke naturlige hinder som bryter reintrekket fra NN sted via MM sted og inn mot tvisteområdet. I 2009 var det enighet mellom styrene i de to reinbeitedistriktene om at man skulle forsøke å få løst dette problemet ved å få etablert midlertidig gjerde med skremsels-

bånd av plast, noe som det ikke ble noe av. I noen år før stevningen skrev distrikt X til distrikt Y og opplyste at distrikt X var kommet fram til at det gjerdet styrene var blitt enige om, ikke ville være tilstrekkelig. Samme sommer påbegynte distrikt X arbeidet med å sette opp sperregjerdet på vestsiden av tvisteområdet. Etableringen av gjerdet var en utløsende årsak til søksmålet.

Lagmannsretten dømte begge parter til å dekke egne sakskostnader:

Reinbeitedistrikt X har etter dette vunnet saken for lagmannsretten, og har etter hovedregelen krav på full erstatning for sine sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-2 første og andre ledd. Lagmannsretten har imidlertid kommet til at det foreligger tungtveiende grunner som tilsier at reinbeitedistrikt Y helt bør fritas for erstatningsansvaret, jf. tvisteloven § 20-2 tredje ledd.

Vi har hatt mange samtaler etter dette, både med partene, myndigheter og andre i lokalsamfunnet som kjenner partene:

En representant for part X fortalte:

Men så ble presset på tvisteområdet større. De fra nabokommunen pressa distrikt Y, og distrikt Y pressa på oss. Vi merka trøkket, det ble større og større. Da fikk vi opp det gjerdet heldigvis. Sammenblandinger sliter. Vi fikk midlertidig løyve, og gjerdet sto ferdig ikke så lenge før rettsaken. Det fungerte, men Y hevda at vi hindra flytteveien, og vi måtte ta masse befaringa. Så året etter så gjerda vi inn helt ned til NN, og da kom dem ikke lenger, og da var saken så langt kommet at gjerdet skulle ned, skulle nedkjempes, så måtte vi rive, det kosta 2,5 milliona. Hadde det vært et fornuftig reindrifstyre, så skulle ikke gjerdet rives før dommen var rettskraftig. Vi fikk vite at hvis ikke vi reiv gjerdet, så sendte dem inn folk. Vi kunne ha kverulert, men dem brukte tingretten i Oslo for å få midlertidig forføyning, samtidig hadde vi en stor jobb [...]

Det skjedde mye på vestsida [...] flere fra Y distriktet, blant annet NN ble gjetere hos farfar. Dem delte opp tvisteområdet, ordna en egen forordning i 1951. Men så kommer den moderne generasjonen med jussen i hånda, og hevda at det ikke var rett. Men så, en generasjon etter, skal man kullkaste det som var, har ikke respekt [...] Motparten

hevda at de samene som hadde skrevet under de gamle avtalene visste ikke hva de skrev under, men det var jo oppgående folk som visste hva de gjorde. Det var en knusende dom.

En representant for part Y fortalte:

Jeg har jo stått i en sånn stor rettssak om egentlig et bitte lite område, og det som er greia der, det er at en grense ble trekt, så at den stengte flytteveien. Den er ikke naturlig i forhold til topografien. Vi jobba jo med saken i flere år. Vi tømte alle arkivene, sammenliknet. Og det er det som mangla i det som ble gjort i tvisteområdet i 1951. Den ble gjort veldig fort, den saksbehandlinga brukte syv daga, så hvis man hadde vært mere våken og vært like flink som i -58, så hadde man tatt med i beskrivelsen at vi var nødd til å flytte gjennom området for å komme til eget beite. Så det e jo sånne ting som har laga konflikt og som ikke e i tråd med de naturlige grensan. Og det der e det myndighetene som har gjort, og det er derfor vi begynte å kalle det for myndighetsskapte problemer [...] Vi fikk jo egentlig ikke noen avklaring på tvisteområdet i forhold til historiske rettigheter. Det står bare der at «for tiden hviler beiteretten på distrikt X i henhold til midlertidig vedtak av 2004». Så vi er på et midlertidig vedtak ennå som e satt i 2004 og så kan man se på forutsetningene for 2004-vedtaket, var det riktig? [...] Og det som har vært i de siste 50–60 år, det er at når flokken kommer på høsten i oktober-november og så har dem pleid å flytte inn i februar. Det hette fellesbeite og derfor fungerte det. Men så kom 2004-vedtaket og så begynte dem å hevde at de hadde beiterett på det området. Vi som var ung, vi visste ikke at de hadde beiterett der, men så begynte vi å få anmeldelser. Æ var jo lærling på den tida hos en eldre reieneier og måtte jo spør han, koffor blir vi anmeldt for det, det lå jo midt i et sammenhengandes beiteland. Så han måtte jo forklare mæ at det finns ett eller annet dokument fra 1951 [...] Vi krangla med advokaten vår og sa at vi skal jo ikke anmelde distrikt X, dem har jo ikke gjort noe galt. Dem har fått tildelt det her området, og dem bruker det, det e ikke noe galt der. Og akkurat i den perioden rundt 2004, så var vi så ekstremt enig at vi slo i hop sekretariatane våre. Og vi hadde felles julebord.

Vi var liksom stjerneeksempelet på nabadistrikt som hadde så godt forhold og så kommer det her ... kor vi e nødd til å saksøke dem og kreve at dem ikke har beiterett. Vi så det hele tida, det e ikke det at vi mener at dem ikke har beiterett, men vi mener at vi også har den beiteretten og at vi alltid har hadd den.

Striden står altså om et område som begge parter har brukt. De to distriktene var før saken vel forlikte. De hadde etablert et felles sekretariat og hadde flere felles prosjekter. Men så blir det økende kamp om tvisteområdet fordi et tredje distrikt også presser på. Distrikt X møter det økende presset med å bygge et midlertidig gjerde som også bidrar til utfordringer for Ys bruk av naturlige flytteleier i området. X søker å ha gjerdet permanent, men gjennom en tingrettsdom der Y stiller med en historisk sakkyndig, dømmes X til å rive gjerdet. I lagmannsretten stiller også X med en historisk sakkyndig og gis medhold, dog med såpass grad av tvil at partene dømmes til å dekke egne saksomkostninger.

Vi har i ettertid snakket med partene om hvor saken står i dag. Begge parter trekker frem viktigheten av *birgehallasat*, *gulahallasat* og *sagastallasat*. I samtaler med oss trekker begge frem tidligere generasjoners vilje til å ha dialog, inngå og holde muntlige avtaler, men også ha fleksibilitet når det gjelder nødvendige driftsendringer som alltid har vært en viktig del av reindrift. Vi oppfatter at begge parter er opptatt av samisk tradisjonskunnskap, og begge parter har mange av de samme innvendingene mot myndighetenes reindriftspolitik. Altså er begge opptatt av å trekke inn samisk tradisjonskunnskap som reell part i en *two eyed seeing*-modell. Men det andre og dominerende kunnskapssynet er det tradisjonelle juridiske vinn-tap- perspektivet (Lexau, 2017). Partene synes å være fanget av og preget av de formelle prosessene med rettssakene og dommene. Konfliktnivået ser ut til å ha eskalert, og møter mellom representanter for partene oppleves noen ganger som ubehagelige. Den ene parten bruker mye ressurser og krefter på å planlegge og gjennomføre byggingen av gjerdet som parten har fått klarsignal til. Samtidig bruker den andre parten mye krefter for å forhindre byggingen av gjerdet. Vedtak blir anket og bidrar til forsinkelser som den andre part oppfatter som sabotasje, og som også bidrar til fortsatt høyt konfliktnivå. I et kapittel i en bok om gjenopprettende praksis når det gjelder miljø- og klimautfordringer (Hydle & Henriksen, 2022), omtaler vi denne saken under tittelen «Når et gjerde gjør venner til fiender». Under *Soabahallasat*-prosjektet for flere år siden var det mange som viste til hvordan

denne saken preger lokalsamfunnet, og som mente at partene burde vært ført sammen for å gjenopprette tidligere forbindelser. Vi deler denne oppfatningen.

På miniseminaret fortalte reindriftsrepresentantene at det mange steder er blitt konkurranse om å komme seg først til friske og ubenyttede beiter. Enkelte *siidaer* søker Statsforvalteren om dispensasjon fra beitetidsbestemmelsene for å flytte tidligere fra høstbeite til vinterbeite, eller seinere ut av vinterbeitene. Slike dispensasjoner fører til stor misnøye i næringen da dette hevdes å medføre at noen bruker naboens beiteområde og ikke sitt eget. Under beitekrisen vinteren 2020 måtte store mengder tilleggsfôr fraktes med helikopter langt inn på vidda. Ved en ny krisevinter i 2022 tillot reindriftsmyndighetene at flokkene kunne flyttes nærmere vei slik at det skulle være lettere å tilleggsføre flokkene. Også denne beslutningen vakte endel kritikk da disse flokkene i perioder måtte oppholde seg på «annen manns» beite.

I disse sakene ser vi en varierende bruk av *birgehallat*, *siida*-andelseiernes egen evne/vilje til å opprettholde kollektivet. Dessuten har man tatt i bruk *soabadallat* – den interne dialogen om å enes. Så har ulike ytre forstyrrende faktorer kommet til, slik som myndighetenes ulike inngrep og klimaendringer (beitekriser). Sannsynligheten er stor for at disse konfliktene kunne vært håndtert med en ekstern meklingsinstans – *soabahallat* – på et tidligere tidspunkt før konflikten ble fastlåst og advokater med egne agendaer ble involvert.

6.5 Konflikter om reintall og reintallsreduksjoner

Det har over lang tid være en prosess der reindriftsstyret har fastsatt et øvre reintall for hvert distrikt. Mange innen reindriften har stilt seg negative til en slik øvre grense da manglende fleksibilitet fratrar dem muligheten til å tilpasse reindriften til naturens endringer. Det vises til det samiske ordtalet «Jahki ii leat jagi viellja» (Det ene året er ikke det andre årets bror, vår oversettelse) (Henriksen & Hydle, 2018). Distriktene kan fremme et ønske om at Reindriftsstyret vurderer det øvre reintallet på nytt, men i vurderingen vil det kreves dokumentasjon på at kriterier som slaktevekter og lignende indikerer at det er tilstrekkelig beite til flere rein. De fleste distriktene har

da også etterkommet reintallsreduksjonskravene, men et fåtall gjenstår. Her foregår det prosesser for å få reintallene innenfor vedtatte tall.

En gjennomgang av rettssakene i *Soabahallan*-rapporten dokumenterer at reintallfastsettingene har bidratt til mange konflikter og rettssaker. En av de mest omtalte sakene er den såkalte XX-saken der én av reineierene i en *siida* dømmes til å redusere sin reinflokk med samme prosent som de øvrige *siida*-andelshaverne. Dette begrunnes med at *siidaen* ikke klarte å få til en intern enighet om reintallsreduksjon. Ifølge reindriftsloven skal alle reineiere da foreta en lik prosentvis reduksjon slik at det samlede reintallet ikke overstiger det vedtatte makstallet. Saken vakte stor oppsikt både nasjonalt og internasjonalt. XX nektet å etterkomme kravet fra myndighetene om reduksjon av sitt reintall. Han vant frem mot staten både i tingretten og lagmannsretten. Tingretten mente at statens krav om reduksjon krenker eiendomsvernet etter EMK P 1-1 (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen tilleggsprotokoll 1 artikkel 1).¹⁷ Lagmannsretten forkastet statens anke, og forankret avgjørelsen i SP artikkel 27 (FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter)¹⁸. Vedtaket om reintallsreduksjon ville innebære at reindriftsutøveren ikke kan drive reindrift med økonomisk overskudd. Selv om reindriftslovens bestemmelser om reintall og reintallsreduksjon har en rimelig og objektiv begrunnelse ut fra lovens formål, foreligger det en terskel for når et inngrep anses legitimt, også ved statlig regulering av reindriften. Terskelen for ulovlig inngrep var overskredet i dette tilfellet. Saken ble anket til Høyesterett som ga staten medhold. Departementet fastholdt at XXs «overtallige» rein måtte slaktes, og varslet i 2019 tvangsslakting ved flytting fra sommerbeite. Mange protesterte mot at myndighetene gjennomførte tvangsvedtaket før saken var avgjort i FN. I forbindelse med klage av 28. februar 2019 på Reindriftsstyrets vedtak om tvangstiltak, sendte advokaten til XX klage til komiteen. Den norske Helsingforskomité ba i brev av 30. januar 2019 til statsminister Erna Solberg, med kopi til Landbruks- og matdepartementet, myndighetene om å avvente synspunktene fra FNs men-

17 Enkelte rettigheter som reindrift er ansett som vernet av EMK P-1-1.

18 De sentrale konvensjonene for reindriften er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (forkortet SP) artikkel 27, som er gjort til norsk lov gjennom menneskerettighetsloven, og ILO-konvensjon 169 om urfolks og stammefolks rettigheter i selvstendige stater (ILO 169), som den norske staten har ratifisert, men bare gjort direkte gjeldende for Finnmark gjennom finnmarksloven.

neskerettighetskomité. Vi har per februar 2023 ikke registrert ytterligere korrespondanse eller avgjørelse i saken. Ifølge regjeringsadvokaten og advokat for XX, kan det ta flere år før man får en uttalelse fra komiteen.

Sametingsrepresentanter anmodet det nyoppnevnte Reindriftsstyret om å ettergi tvangsmulkten. Reindriftsstyret har i møte 10. juni 2021, besluttet å redusere påløpt tvangsmulkt til kroner null. Dette var tvangsmulkten som var satt i Reindriftsstyrets vedtak av 23. september 2015, der det ble gitt tvangsmulkt som har løpt fra 3. november 2015 til og med 30. juni 2016. I dag synes saken å ha funnet sin løsning ved at de «overtallige» reinene, jf. dommen, ble overført til morens distrikt. Det opplyses at hele reinflokken og reindriften til XX ble overført til det nye distriktet.

Heldigvis for alle parter fant reineierne selv frem til løsninger som synes å fungere tilfredsstillende. Statens manglende fleksibilitet og til dels patriarkalske styring av reindriften ble imidlertid synliggjort gjennom rettssakene og ikke minst gjennom de kunstneriske og artistiske protestene som saken utløste. Benjaminsen et al. (2015) har i boka *Samisk reindrift – norske myter* diskutert statlig reindriftspolitik og dennes manglende vilje til reell inkludering av samisk tradisjonskunnskap.

Denne saken om reintallreduksjon er ikke den eneste i vårt materiale. I en annen sak om reintallsreduksjon (INFI sak 1215-12-04)¹⁹ viste tingretten til høyesterettsdommen (LH-2016-92975)²⁰ i XX-saken der det het at det ikke er distriktet, men *siidaen* som skal lage en plan for reduksjon. En slik plan fordrer enighet, men Høyesterett har ikke tatt stilling til hvordan enigheten skal komme til uttrykk. En reineier reiste sak mot sitt eget distrikt som hadde krevd at han halverte sitt reintall fra 1067 til 528. Reduksjonsplanen som helhet for distriktet og de enkelte reineierne var en del av bruksreglene, vedtatt av distriktsstyret og områdestyret. I 2013 skrev reineieren et brev til styret der han bestred reduksjonsvedtaket og krevde prosentvis lik reduksjon blant alle *siida*-andelseierne. Distriktet avviste dette, og saksøker tok ut stevning. Tingretten bygde på en forståelse fra høyesterettsdommen i XX-saken der det het at det ikke er distriktet, men *siidaen* som selv skal lage en plan for reduksjon. En slik plan fordrer enighet, men Høyesterett har ikke tatt stilling

19 Indre Finnmark Tingretts saksnummer.

20 Hålogaland lagmannsretts henvisning til saken.

til hvordan denne enigheten skal være uttrykt. I denne saken kom tingretten til at distriktsstyrets vedtak ikke var et gyldig vedtak om øvre reintall per *siida*-andel. Ei heller mente retten at det var inngått en bindende avtale om reintallsreduksjon. Dommen gav derfor saksøker medhold i at det skal foretas en forholdsmessig reduksjon. Saken ble anket til lagmannsretten. Lagmannsretten kom til motsatt resultat. Den fant at det var «sannsynlighetsovervekt for at alle *siida*-andelslederne i Reinbeitedistrikt XX var orientert om styrets forslag til bruksregler og bestemmelser om reintallsreduksjon før det ekstraordinære årsmøtet i 20YY, og at det var enighet om fremgangsmåten».

Reinbeitedistriktet ble frifunnet, og reineieren ble dømt til å betale saks-kostnader på nær en halv million. Anke til Høyesterett ble ikke tillatt fremmet, ved Ankeutvalgets beslutning. Reineieren ble samtidig pålagt å betale ytterligere om lag kr 40 000 i saks-kostnader.

Konflikter om reintall utspiller seg også innenfor en *siida*-andel. En *siida*-andelsleder krevde at hans søster og hennes to barn måtte redusere antallet rein. Søsteren og hennes mann hadde, mot brorens ønske, flyttet inn i *siidaen* med 150–200 rein da deres far sto oppført som driftsenhetsinnehaver. I 1997 overtok sønnen frivillig driftsenheten, og retten uttaler at søsteren i flere år ble oppført i brorens reindriftsmelding, og at han da var klar over søsterens reintall. På et tidspunkt oppsto det uenighet mellom saksøker og søster om utbetaling av rovvilterstatning. I 2001 ble det avsagt uteblivelsesdom i forliksrådet med bakgrunn i manglende utbetaling av rovvilterstatning. Saksøker ble der dømt til å betale kr 118 555,- til søsteren. På reindriftsmeldingen for 2001–2002 meldte han at han ønsket henne og familien hennes strøket på grunn av samarbeidsproblemer. Reindriftsforvaltningen innkalte partene til et meklingsmøte i 2003 med mål om å finne en løsning på konflikten. Noe avtale ble ikke undertegnet, og saken havnet i tingretten der *siida*-andelshavere ikke fikk medhold i at søsteren må redusere reintallet sitt. Saken ble anket, og lagmannsretten omgjorde dommen, der søsteren og hennes to barn ble dømt til å redusere reintallet til 20 rein hver.

I disse sakene kan det se ut til at *birgehallan* (*siida*-andelshavernes evne og vilje til å opprettholde *siidaen* som et kollektiv) ikke har fungert. Hvis de hadde kunnet rådføre seg med eller hatt en ekstern mekler (*soabahallat*) på et tidligere tidspunkt, hadde sannsynligvis konflikten blitt løst uten domstol og tilsvarende store utgifter.

6.6 Konflikter om eksterne ønsker om bruk av beiteområder og kompensasjon knyttet til slik avgivelse

I en sak som vi omtaler i kapittel 7.2, er meklingsgrunnlaget intern uenighet om hvem som skal anses som part ved en mulig utbygging av et beiteområde. Også i en annen sak i kapittel 7.3 nevnes uenighet om fordeling av eksterne kompensasjonsmidler.

Også i en tredje sak (TINFI-2007-41493-RG-2008-232, med dom av 23.10.2007) omhandlet spørsmålet om en *siida* var part i en avtale om erstatning for et større inngrep i en fellesbeitesone som *siidaen* tilhører, og spørsmål om *sidaen* hadde krav på hele eller deler av erstatningen som ble utbetalt til sonen. Høsten 2003 ble det inngått avtale om erstatning for skader og ulemper forårsaket av inngrepet. Forut for avtaleinngåelsen var det en forhandlingsprosess, hvor det blant annet var et spørsmål om *siidaen* skulle være part. Saken ble behandlet på styremøte i sonen som mente at denne *siidaen* ikke kunne vært en part da vinterbeitene på nåværende tidspunkt ikke er fordelt til det enkelte distrikt og *siida*. I tillegg nevnes at området ligger midt i flytteleia og derfor blir mange distrikter og *siidaer* berørt. Reinbeiteinteressene må derfor foreløpig representeres av sonen. Eventuelle erstatninger til berørte distrikt og *siidaer* må foretas av sonen, etter en fordelingsnøkkel utarbeidet av sonen i samråd med berørte distrikt og *siidaer*. Dette synet blir opprettholdt i et nytt sonevedtak i mai 2003. Dog sies det i et sonevedtak den 30. juli 2006 at en avtale med erstatningsansvarlig skal underskrives både av sonelederen og lederen av omtalte *siida*. I avtalen med varighet 10 år, samtykker reineierne i etablering av et steinbrudd i området, og i erstatningsutbetaling. *Siidaen* og sonen ble imidlertid ikke enige, og saken ble brakt inn for forlikrådet som den 3. april 2006 besluttet å henvise saken til tingretten.

Reindriften møter mektige motparter med mye ressurser. En utbygger planlegger å bygge en vindmøllepark i en kommune i Finnmark (Vik et al., 2022). De tilbød reinbeitedistriktet 122 mill. kr som de ifølge utbygger hadde takket ja til.²¹ Senere har de også henvendt seg til enkelt reineiere og antydte kompenserende utbetalinger. Selskapet har dessuten lovet innbyggerne i kom-

21 NRK Sapmi 05.09.2018. <https://www.nrk.no/sapmi/ble-tilbudt-122-millioner-kroner---sier-nei-1.14186933>

munen en strømpris på 10 øre pr kilowatttime i 30 år dersom kommunen sier ja til utbygging. Prosjektleder for utbyggingen kan ikke svare på hvorfor de nå tar kontakt med enkeltreineiere, og ikke med distriktet.

Direktøren for selskapet sier at de følger regjeringens retningslinjer om å gi noe tilbake til lokalbefolkningen (Vik et al., 2022). Denne uttalelsen om aksept av millioner i kompensasjonsmidler, vekket mange negative reaksjoner både internt i distriktet og eksternt. Reineierne i distriktet er imidlertid uenige i at de hadde takket ja til tilbudet. De viser til at saken skulle legges frem for styret.

I utbyggingssaker forekommer det også at utbygger engasjerer en lokal person som får i oppgave å skape lokal goodwill for prosjektet. En annen forklaring kan være at utbygger mangler kunnskaper om samisk kommunikasjon. I kapittel 5 fremstilles flere eksempler der en ikke-same har ment at den som tier samtykker, og dermed trodd at de har fått aksept. I samisk kommunikasjon er imidlertid, som tidligere omhandlet, taushet ofte et uttrykk for uenighet eller at vedkommende trenger mer tid for å reflektere over svaret.

Reindriften settes også under sterk press til å si ja for ikke å forhindre samfunnsutviklingen og det grønne skiftet. Her vises til den såkalte Fosendommen av 11.10.2021 der Høyesterett slo fast at konsesjonen som ble gitt er ugyldig når det gjelder samenes rett til kulturutøvelse. Reineiere, Sametinget og miljøorganisasjoner krevde riving av vindmøllene i Roan og Storheia vindparker som befinner seg i beiteområdene for de to reindrift-*siidaene* i området. Men hittil har ikke regjeringen ønsket å etterkomme et slik krav. Regjeringen har bestemt at det skal gjennomføres en ny langvarig prosess som etter reineiernes syn er en overprøving av høyesterettsdommen (Ballovara, 2021). Torsdag 23. februar 2023, nøyaktig 500 dager etter høyesterettsdommen, aksjonerte unge samer fra Norske Samers Riksforbund (NSR U) og aksjonister fra Natur og ungdom. De krevde at regjeringen må reagere og ikke lenger overse den enstemmige høyesterettsdommen. De blokkerte først inngangen til Olje- og energidepartementet i flere dager. Flere sluttet seg til, også Greta Tunberg. Politiet ble tilkalt, og aksjonistene ble båret bort. Deretter utvidet de aksjonen ved å blokkere inngangsdørene til flere departementer. Aksjonen fikk stor oppmerksomhet i media, og mange uttrykte støtte til kravene. Sametingspresidenten sendte på vegne av Sametinget et brev til FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter og informerte Cali Tzay om den siste utviklingen i Fosen-saken. Sametingspresidenten møtte aksjonistene og

uttrykte støtte til dem. Hun hadde også et møte med representanter for regjeringen. Etter åtte dager med aksjoner, kunne aksjonistene avslutte aksjonen fredag 3. mars etter at statsministeren og olje- og energiministeren inviterte Fosen-samene på et frokostmøte og ba dem om unnskyldning for de pågående menneskerettighetsbruddene. Aksjonistene og om lag to tusen støttespillere markerte avslutningen ved å sette seg foran slottet, slik at hele regjeringen måtte bruke «skammens bakvei» for å møte kongen i statsråd. Regjeringen har varslet at de nå vil gå i dialog med reindriftsnæringen, både om Fosen-saken, men også andre utbyggingssaker i reinbeiteområdene. Som tidligere omtalt, fikk regjeringen Riksmekleren til å mekle i Fosen-saken som endte med at de to *siidane* inngikk en avtale om å la alle vindmøllene stå mot at de får kompensierende tiltak i form av årlige erstatningsutbetalinger og erstattet tapte vinterbeiter. Reineierne har senere uttalt at de ble utsatt for et enormt press fra myndighetene og anså at de ikke hadde noe andre muligheter enn å underskrive avtalene. Reineierne i *siidane* som er berørt av Vindparken på Øyfell i Vefsn kommune, har uttalt at Fosen-saken også vil påvirke den varslede rettssaken som de har anlagt mot utbyggingen. I et oppslag i NRK sier leder av et reinbeitedistrikt i Finnmark at de angrer på at de for ti år siden signerte en avtale om å tillate utbygging av Raggovidda vindpark i Finnmark. De følte seg presset av Klondyke-stemningen i kommunen om utbygging av vindmøller og ønsket ikke å fremstå som motstandere og syndebukker mot det grønne skiftet.

I rapporten til Landbruksdirektoratet (Henriksen, 2022) skriver Henriksen at eksterne aktørers ønsker om å bruke reinbeitearealer, ofte fører til intern uenighet. Det lokkes ofte med store kompensasjonsbeløp som kan skape interne konflikter. Reineierne anklages for å ønske å forhindre det grønne skiftet som utbyggere og politikere bruker som argumenter for kraftutbygging og oppstart av gruvedrift. Slike spørsmål er svært kompliserte, og Henriksen anbefaler at Landbruksdepartementet og NRL som avtalepartnere bør avsette midler slik at reindriftnæringen får utarbeidet overordnede strategier for hvordan næringen skal forholde seg til kravene om å bidra i det grønne skiftet.

Norges institusjon for menneskerettigheter ga i 2021/22 ut rapporten *Menneskerettslig vern mot inngrep i samiske bruksområder*²² og uttaler her at «Det rettslige vernet mot naturinngrep som følger av folkeretten og norsk rett, er ikke sterkt nok til å hindre at stadig nye områder blir påvirket av utbygginger. Uten det eksisterende vernet ville imidlertid enda større deler av samiske bruksområder vært tapt. Urfolks og minoriteters vern mot naturinngrep, slik denne beskyttelsen er nedfelt i menneskerettighetene, er tema for denne rapporten» (s. 7).

6.7 Konflikter ved ledighet og tilflytting

Vi omtaler senere i denne boka en vellykket mekling i en sak mellom en far og tre sønner (se slutten av kapittel 7.4). Temaet var uenighet om hvem som skulle arve farens *siida*-andel. Også i en sak, beskrevet i kapittel 7.3, var *siida*-andelsledighet et stridstema. Vi ble oppnevnt som meklere av Statsforvalteren i denne saken. Tidlig på 1970-tallet manglet det reindriftsutøvere i området, og det ble den gang tillatt av reindriftsforvaltningen at to familier fra et annet fylke flyttet sine rein til distriktet og begynte med reindrift. Dette ble av Statsforvalteren, som vår oppdragsgiver, innledningsvis nevnt som et konflikttema i saken. Denne tilflyttingen var imidlertid lite fremme under meklingen. En annen «arvesak» var heller ikke nevnt direkte, men kanskje antydning indirekte som et mulig stridstema. En av *siida*-andelshaverne hadde tre sønner. To av disse deltok aktivt i den daglige reindriften, men hadde ikke *siida*-andel. En tredje bror hadde drevet med reindrift i et annet distrikt, men hadde vendt tilbake og overtatt en ledig *siida*-andel. Vedkommende syntes ikke å være like aktiv i reindriften som sine to brødre. I en situasjon er det grunn til å tro at uenighetene øker i både dybde og bredde. Her er det flere yngre som venter på å få *siida*-andel, og en *siida*-andelshaver avviker og overfører *siida*-andelen til en eksterne reineier, som i 2016 flytter til distrik-

22 https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2022/01/Rapport_VernSamiskeBruksomraader_enkelsider.pdf

tet. Reindriftsloven § 15 stiller krav om at den som skal overta en *siida*-andel må ha drevet sammen med den som avgir *siida*-andelen, i minst tre år. Overdragelsen skal godkjennes av Statsforvalteren. Det er ikke et krav i dagens reindriftslov at *siidaen* eller distriktet skal gi et samtykke til en overtagelse, men forvaltningspraksis er vel i ferd med å bli at Statsforvalteren ber om en uttalelse fra *siida*/distrikt.

I saken i kapittel 7.3. ble det ikke gitt noen plausible forklaringer på hvorfor de andre ikke fremmet innvendinger mot tilflyttingen i 2016 – til tross for at det under samtaler ble sagt at vedkommende ikke hadde noe «godt rykte». I dag krever flertallet at flyttevedtaket omgjøres siden vedkommende ikke innfrir kravet om tre års lokal ansiennitet før tilflytting. I meklingsamtaler med partene viste vi til «Reindrømmen»-saken og mulig rettspraksis knyttet til rettens aksept av tilflyttingen til tross for manglende lokal ansiennitet. Serien handlet om et ektepar fra indre Finnmark som startet opp reindrift på Kvaløya, til stor motstand fra han som hadde drevet reindrift på øya. Vedkommende stevnet tilflytteren og mente at ekteparet ikke innfridde kravet om tre års lokal ansiennitet i området før tilflytting. Tilflytteren fikk imidlertid medhold i lagmannsretten.

Landbruks- og matdepartementet har kommet med en formell presisering i etterkant av denne saken om at den ikke skulle danne presedens, og at kravet om tre års ansiennitet skal overholdes strengt av Statsforvalteren og reindriftsstyret, nettopp for å unngå en utglidning på dette punktet som følge av dommen.

I de senere årene har det vært flere slike overføringer av *siida*-andeler som har ført til konflikter og rettssaker. I en sak fra Vest-Finnmark ble en ledig *siida*-andel på en øy overført til en reieneier i et annet distrikt. Flere protesterte mot tilflyttingen, og saken verserte i flere år. I to saker fra Øst-Finnmark ble en *siida*-andel, til tross for protester fra de andre, overført til en slektning som ikke har drevet med reindrift. Og ved en annen overføring, snakkes det om kjøp og salg av *siida*-andel og ikke overføring.

Reindriften har hatt et sterkt fokus på overføring av konsesjon via arv. I slike tilfeller har også de øvrige *siida*-andelshavere kunnet uttale seg om overføringen. I de senere årene synes en slik involveringspraksis mindre synlig. I flere samtaler har det blitt påpekt at en reieneier selv fritt kan overføre eller selge sin konsesjon til hvem det måtte være. Enkelte skeptikere til en slik liberalisering av konsesjonspraksisen viser til en tilsvarende negativ utvikling

med økende priser på kvotekjøp i fiskeriene og spør hvorvidt reindriften kan komme i en tilsvarende situasjon?²³

Det bør være et krav om at *siidaen*/distriktet høres i spørsmål om hvem som skal få en ledig *siida*-andel, og at et flertall aksepterer overføringen. For å unngå at *siida*-andeler blir en kjøp- og salgsvare, tilsier samisk sedvane²⁴ at reineiere med tilhørighet til distriktet gis fortrinn til å overta ledige *siida*-andeler.

Også ved intern overføring gjennom arv har det dukket opp mulige konfliktskapende forhold. Ved avvikling i tidligere tider ble gjerne mesteparten av flokken slaktet og driftsenheten overført til en arving. Men hva skjer dersom både konsesjon og flokk blir overført? Dette vil endre reintallene og dermed maktstrukturene mellom reineiere i en *siida* og/eller i et distrikt. En med færre rein kan få økt sin flokk og dermed styrket sin posisjon, jf. dette med *gilvu* om flest rein. En slik endring kan bidra til økt intern uenighet, en endring som vil komme i tillegg til det som skjer når en eldre reineier pensjonerer seg. Enkelte pensjonister har uttalt at de føler seg til overs og savner den daglige informasjonen og samtalene om driften. Men ønske om fortsatt reindriftstilhørighet fra pensjonisten, kan også oppfattes av de aktive andre som kontroll og en slags «syvende far i huset»-rolle. Det finnes ingen øvre aldersgrense i reindriftsloven eller i tilskuddsregelverket. Og selv om ordningen med tidligpensjon, jf. at reindriftsavtalen bortfaller ved 67 år, er ordningen tydeligvis ikke tilstrekkelig lukrativ til at flertallet av de eldre reineierne pensjonerer seg etter ordningen. Derfor er det en del utøvere i godt voksen alder, også langt over 70 år, som har *siida*-andel. Mange, særlig unge uten *siida*-andel, er kritiske til at overføring ikke skjer på et tidligere tidspunkt.

Dilemmaet kan kanskje forklares ut fra en sterk reindriftstradisjon med «elders». Reindriften har alltid hatt en praksisorientering (Hoem, 1976) som har gitt eldre en sterk status. Men overgangen fra intensiv til ekstensiv reindrift, har gjort at det kreves nye kunnskaper for å lykkes med reindriften

23 Når det gjelder statens kvotepolitikk de seneste ca. 30 årene, har den ført til en krisetilstand i kystfisket i Nord-Norge. Særlig hardt har det gått ut over sjøsamenes tradisjonelle, bærekraftige og kombinerte småbruks- og fiskerinæring.

24 Ifølge Store Norske Leksikon (2018) er samiske sedvaner den faktisk atferd, praksis, bruk og andre handlinger som har sitt utspring i samisk kultur, samfunnsliv og næringsutøvelse.

og dermed er «elders»-dimensjonen blitt mindre verdsatt og mindre synlig (Bourdieu, 1993).

6.8 Umerkede kalver og uttak av nisterein

I meklingsaken som er omtalt i kapittel 7.3, påsto en av de involverte at distriktet ikke har et godt nok system til å håndtere umerkede kalver. Vedkommende viste til et tilfelle med sammenblanding der de foretok skilling (*čanadit, rátkit*). Han hadde mange simler i flokken, og disse ble skilt ut. Men han synes det var feil at han ikke fikk noen umerkede kalver. Denne problemstillingen er velkjent, både ved ekstern sammenblanding, men også internt om hvordan man skal merke og fordele umerkede kalver som oppdages i løpet av høsten/vinteren. Reindriftsloven stiller krav om at alle kalver skal merkes innen 31. oktober, jf. § 33. Umerkede kalver med ukjent eier skal slaktes, og pengene skal tilfalle distriktskassa.

Oskal og Sara (2001) viser til tradisjonelle måter å håndtere dette på fra indre Finnmark. De aller fleste kalvene merkes den første sommeren og høsten etter at de er født. Hvis noen kalver fortsatt er umerket sent på høsten, og værforholdene ikke tillater merking, påføres kalven hårmerke, og merking skjer før hårskiftet neste vår. I løpet av året vil også tilfeller av feilmerking åpenbares, og i så fall gjøres det avtaler om kompensasjon mellom de involverte. Det vanlige er altså at eierforholdet til de umerkede og feilmerkede kalvene er klart og øyensynlig, men det forekommer årlig tilfeller der det ikke er mulig, eller det kan by på vanskeligheter, å fastslå hvilken simle et umerket dyr er avkom av. Reinen er for øyeblikket da uten eier, og i slike situasjoner gjelder regler som alle reineiere må være innforstått med. Oftere skjer det i våre dager at umerkede kalver kommer bort fra moren i tilknytning til merking i skillegjerdene. En uskreven regel internt i næringen er at kalven forblir umerket, fordi den kan gjenfinne moren sin når den slippes ut på beite. Det individuelle eierskapet til kalver følger, som nevnt innledningsvis, direkte av at en eier simlene som de er avkom av. I tilfeller der kalvens eller eldre dyrs mor er ukjent, utledes retten til å tilegne seg denne av tilhørighet til *siida* som er på eget område. I utgangspunktet stiller *siidaens* medlemmer med lik rett

til dyret, og den som først fanger kalven med lasso, kan merke den som sin egen (Oskal & Sara, 2001, s. 282).

Også praksisen med internt uttak av nisterein må være transparent og kontrollerbart for siida-andelshaverne. Dette gjøres for eksempel ved at ørene følger skinnet, og at skinnet kan kobles til slaktet. Oskal og Sara (2001) snakker om *geahčadeapmi* som en rett til innsyn og kontroll. Primært gjelder følgende fremgangsmåte ved leting etter bortkommet rein. A) Gjestene oppsøker først boplass eller leir. Utfra gjenkjennelse eller innledende avklaringer, henvender disse seg til *isit* eventuelt *eami olmmoš* (han eller hun som har ansvaret for å føre tilsyn med flokken). B) Det stilles spørsmål om egen *siidas* rein. Er slik rein observert i den andres flokk? C) Det tilbys tillatelse til at gjestene kan gå inn i flokken for å gjøre seg kjent med hva som er eller ikke er av rein i flokken (*geahčadeapmi*). Alternativt spør gjestene om en slik tillatelse. I de ulike *siidaene* vil en finne ulike grader av imøtekommenhet. En gjest kan ikke oppsøke og gå inn i en annen *siidas* flokk uten tillatelse fra en *siida*-person. En gjest har rett til ved selvsyn å kunne konstatere hvorvidt en har rein i flokken. *Siida*-personer kan henvise til andre som er i posisjon til å gi en slik tillatelse, til en som har *vuorru* (ansvaret for gjeting akkurat da eller påfølgende dag) eller i siste hånd til *siida isit* (*siida*-lederen). Med utgangspunkt i det forannevnte vil det måtte gjøres avtaler for når det er praktisk mulig å gjennomføre *geahčadeapmi*. Avhengig av hva som kommer frem under *geahčadeapmi*, kan *čanadeapmi* (skilling som gjøres ved at rein bindes fast) gjøres på stedet, eller det må gjøres avtaler om skilling ved første praktiske anledning. Forannevnte er minstestandarder i rettigheter og forpliktelser i kontakten mellom *siidaene*, og unnlatelse av å overholde disse vil karakteriseres som brudd med sedvanerett. Rett til innsyn samtidig med eiers rett til kontroll av trafikken inn og ut av egen flokk, er således selvinnløsende. Disse kan ikke settes til side med henvisning til informasjonsutveksling. Dette er på linje med at rett til å skille ut egne rein (*čanadit*, *rátkit*) ikke kan begrenses med henvisning til tillatelse til eller hensiktsmessighet av at rein befinner seg i en bestemt *siida*-flokk.

Det å gi innsyn er uskrevne regler som har blitt praktisert og respektert i næringen (både *gulahallat*, *sagastallat* og *soabadallat* i den samiske kommunikasjonsmodellen). Innsyn og transparens bidrar til å forebygge både interne og eksterne konflikter. Kanskje man bør finne frem til slike uskrevne praksiser som grunnlag for nye regler om konflikthåndtering? Et eksempel

på at en uskreven regel er blitt en skreven regel, er reindriftsloven § 29 om innsynsrett.

6.9 Konklusjon

Vi har hatt mulighet til å påvirke norsk reindriftsforvaltning med både vår *Soabahallan*-rapport fra 2018, samtaler og presentasjoner for både forvaltning, Norske Samers Riksforbund og reineiere i senere år. Derfor viser vi i denne konklusjonen særlig til det som vi kjenner igjen fra vårt eget arbeid og forslag.

Med henvisning til nobelprisvinneren i økonomi, Elinor Ostroms forskning (Ostrom, 1990; Ostrom et al., 1994) om bærekraftig forvaltning av felles brukte ressurser, viser Landbruksdirektoratet (Landbruksdirektoratet, 2023, s. 13) til følgende åtte kriterier for god forvaltning:

1. Klart definerte bruksrettigheter (Tilgangen til ressursen er klart avgrenset).
2. Bruksreglene er godt avstemt til lokale behov og betingelser.
3. Brukerne som berøres av bruksreglene, kan delta i justeringen av dem.
4. Det er etablert systemer for intern overvåking av brukernes opptreden.
5. Det er etablert et system med graderte sanksjoner.
6. Samfunnsmedlemmene har rask tilgang til lokale, rimelige konfliktløsningsmekanismer.
7. Myndighetene respekterer lokale brukeres rett til å utvikle sine egne regler.
8. For flernivåsystemer der ressursuttak og -forsyning, overvåking og sanksjoner, konfliktløsning og andre styringsaktiviteter er organisert på flere nivåer, er det regler for alle nivåene.

Landbruksdirektoratet skriver at i sum skaper disse prinsippene sosial orden, informasjon, kontroll, sanksjonering og forutsigbarhet til brukerne som gjør det mulig for dem å samarbeide for å sikre bærekraftig bruk av ressursene, og

at man har et helhetlig forvaltningssystem og bruksregler som fungerer godt nok til brukernes koordinerings- og styringsbehov. Direktoratet påpeker at konflikter om utnyttelsesgraden av en ressurs, eller konflikter om fordelingen av ressursen mellom brukerne, i seg selv kan føre til overutnyttelse av en felles brukt ressurs dersom de ikke blir håndtert gjennom reglene i forvaltningssystemet. Det er derfor viktig at konflikter har et system for å bli håndtert spesielt i forvaltningen av felles brukte ressurser. Avhengig av konfliktens *art* kan slik håndtering være mekling og konfliktløsningsmekanismer mellom partene. Men det kan også være at konflikten krever mer grunnleggende og overordnede endringer i forvaltningssystemet.

I punkt 6 påpekes nødvendigheten av at samfunnsmedlemmene må ha rask tilgang til lokale og rimelige konfliktløsningsmekanismer. Reindriftsloven har en egen § 73 med tilhørende forskrift for mekling. Også konfliktrådet kan brukes til reindriftskonflikter. I neste kapittel skal vi gå gjennom de få meklingserfaringene som myndighetene har fra konfliktrådsmekling i reindriftsaker og mekling etter reindriftsloven § 73.